

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ
“Правни аспекти савремених друштвених кретања у Републици Србији” -
за период 01.01.2019. – 31.12.2021. године

Издавач

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Правни факултет

За издавача

Проф. др Душанка Јововић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Јелена Беловић, руководилац пројекта

Секретар пројекта

Проф. др Страхиња Миљковић

Уређивачки одбор

Проф. др Душанка Јововић
Проф. др Владимир Боранијашевић
Проф. др Олга Јовић Прлаиновић
Проф. др Дејан Мирковић
Доц. др Бојан Бојанић
Доц. др Здравко Грујић

Технички уредник

Младен Тодоровић

Дизајн корица

Кварк Краљево

Штампа

Кварк Краљево

Тираж:

50 примерака

ISBN 978-86-6083-067-0

**Штампање овог зборника помогло је Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике Србије**

Др Страхиња МИЉКОВИЋ*

347.728.2(497.1)"1919/1937"

ЈЕДАН ПОГЛЕД НА ПРОЦЕС УНИФИЦИРАЊА ПРАВНИХ ПРАВИЛА АКЦИОНАРСТВА У КРАЉЕВИНИ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

Апстракт: Значај акционарског друштва за пословно амбијент тржишне економије од изузетног је значаја. У раду желимо да укажемо на значај и препознавање потребе унификације правних правила у периоду по завршетку Првог светског рата на простору Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. У раду ће посебна пажња бити посвећена законима и одлукама које су водиле ка унификацији правних правила из области акционарског друштва а самим тим и ка сигурнијем развоју тржишта капитала и нормативног уређења у складу са постојећим изазовима тог времена. Од значаја за рад је су решења предвиђена у Одлуци Министарског савета Краљевине СХС, Закона о оснивању акционарских друштава на територији Баната, Бачке и Барање и Закона о изменама закона о акционарским друштвима од 10. децембра 1896. године, а која су представљала значајан и круцијалан искорак ка отклањању препрека и успостављању јединствених правних правила у погледу оснивања и пословања акционарског друштва на територији Краљевине СХС.

Кључне речи: Министарско трговине и индустрије, акционарско друштво, одлука, закон, унификација правних правила.

1. Увод

Развој тржишног пословања односно откривање нових поморских путева, велики економски подухвати неминовно су утицали да се пословни субјекти организују у форме пословања које су им омогућавала прикупљање знатних финансијских средстава. Форма пословања која од тренутка настанка доживљава еволуцију, а која данас уз одређене мањкавости представља најбољи облик пословања је акционарско друштво. Правна терминологија не познаје јединствен термин за акционарско друштво.¹На

* Ванредни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, strahinja.miljkovic@pr.ac.rs

¹У немачкој правној терминологији користи се термин *Aktiengesellschaft*, у француској правној терминологији *Societeanonyme*, док се у италијанској правној терминологији

међународном плану преовладавају два термина и то један са подручја Енглеске, а други са подручја САД. У енглеском праву термин *company* користи се за трговачка друштва са својством правног лица, с тим да се за друштво које је овлашћено да издаје акције прави разлика између *private company*² и *public company*.³ У САД-у је за акционарско друштво у употреби термин *stock corporation*, али с тим да се прави разлика између *public* и *private corporation*.⁴ У домаћој правној терминологији у употреби је термин акционарско друштво. Употреба термина акционарско друштво у домаћем правном систему има традицију дужу од сто година. Законик трговачки за Књажевство Србију⁵ користи термин ортаклук безимени,⁶ Законом о акционарским друштвима Србије⁷ из 1896. године у употреби су термини :а) акција (*actio*); б) акционар и в) акционарско друштво, докле се у Трговачком законнику за Краљевину Југославију⁸ из 1937. године у употреби су термини: а) деоница; б) деоничар и в) деоничко друштво.

Док развој акционарског друштва у развијеним економијама деветнаестог века иницирани трговинским и инфраструктурним подухватима и банкарским сектором као пратећим, докле у Србији која је и даље добрим делом под утицајем османлијске управе, не можесе говорити о развоју акционарства. Ипак, а под утицајем развоја тржишта чак и са најосновнијим функцијама, у Србији средином XIX века провејава идеја о неопходности основања новчане установе (банка) са приватним капиталом у форми акционарског друштва, а која би се бавила пословима: а)

користи *Societe per azioni.*, Rojo, A., The Typology of Companies, In: *European Company Laws* (R. Drury & Xuereb, P., eds.), Brookfield, Dartmouth Pub Co., 1992,2.

²*Private company* издаје акције симултано, у његовој организацији присутни су елементи друштва са ограниченом одговорношћу (повезаност чланова друштва), па се ово друштво налази између друштва са ограниченом одговорношћу и акционарског друштва.

³*Public company* издаје акције сукцесивно па представља еквивалент акционарском друштву континенталног права.

⁴*Public corporation* указује на јавно правни карактер корпорације, док *private corporation* приватноправни карактер корпорације.

⁵Закон трговачки за Књажевство Србију, доступан на адреси, <http://www.propisi.com/zakonik-trgovacki-iz-1860.-godine.html>, 25.10.2020.

⁶ § 31 Законик трговачки за Књажевство Србију из 1860. године. По угледу на француску терминологију *Societe anonyme* (лична својства нису битна, већ капитал) српски трговачки законик користи превод француске терминологије и за акционарско друштво употребљава термин ортаклук безимени.

⁷Закон о акционарским друштвима Србије – ЗАДС, доступан на адреси, [http://projuris.org/RETROLEX/Zakon%20o%20akcionarskim%20društva%20Srbije%20\(1896\).pdf](http://projuris.org/RETROLEX/Zakon%20o%20akcionarskim%20društva%20Srbije%20(1896).pdf), 27.10.2020.

⁸Службене новине Краљевине Југославије бр. 245-LXXIV, доступан на адреси, <http://digitalizovanaiздanja.sluzbenenovine.rs/showPdf2Visitor.php?filename=1937/028/deb57cc0-57c4-40f3-88b6-74b411231e16>, 29.10.2020.

краткорочних зајмова и залога од злата и сребра до вредносних хартија, жиро рачуна као и записа, банкнота и меница.⁹ Иако је идеја оснивања трговачког друштва у форми акционарског друштва у полувазалној Србији XIX века и даље била далека и утопијска, оно настаје оснивањем Прве српске банке 1869. године. Прва српска банка је банка колективног приватног анонимног капитала основана у форми акционарског друштва,¹⁰ са почетним капиталом од пола милиона дуката (износ од десет милиона франака у злату),¹¹ са циљем пружања подршке пословању трговаца и инвестирања у постојеће и будуће привредне пројекте.

2. Правни плурализам нормирања акционарског друштва у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца

У периоду по завршетку Првог светског рата и формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца настаје ситуација постојања шароликости правне регулативе. Разлог оваквог правног стања треба тражити пре свега у томе да Краљевини Србији која је једина била суверена се присједињују области/територије које су под утицајем германске правне традиције и османске правне традиције која почива на обичајном праву. На територији Србије на правној снази је Закон о акционарским друштвима Краљевине Србије из 1896. године са изменама из 1898. године.¹² На територији Хрватске и Војводине важи угарски трговачки закон из 1875. године, који је са извесним модификацијама важио и за територију Босне и Херцеговине од 1883. године, док на територији Словеније и Далмације је у примени аустријски трговачки законик из 1863. године.¹³ Колизација три правне традиције: а) француске којој је припада Србија, б) аустро-угарске

⁹Алексић, В., Законодавни оквири рада српских акционарских банака друге половине XIX и прве половине XX века, *Банкарство* 6, 2013, 78.

¹⁰*Ibid*, 78.

¹¹Митровић, А., *Стране банке у Србији 1878-1914, политика, прогрес, европски оквири*, Стубови културе, Београд, 2004, 22-34.

¹²Закон о акционарским друштвима доноси се 10. децембра 1896. године и садржи 104 одредбе. Закон има десет глава којима су предвиђене одредбе: 1) опште; 2) о оснивању друштва; 3) о акцијама и акционарима; 4) о управном и надзорном одбору; 5) о збору (скупштини) акционара; 6) о билансу; 7) о резервном фонду; 8) о престанку друштва; 9) о страним акционарским друштвима у Србији и 10) о казнама. Решења предвиђена законом у појединим деловима доста напреднија од тада најнапреднијих трговачких законика континенталне Европе. Предност закона је у томе што одредбе које се тичу сазивања, конституисања зборових акционара (скупштине акционара), кворума и компетенција, су потпуније и модерније од угарског и аустријског трговачког закона који не садрже одредбе о скупштини акционара.- Зебић, М., *Акцијско право Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Коментар закона, Београд, 1928, 7.

¹³Алексић, В., Банка и моћ, *Банкарство*, 31-36.

којој припадају Хрватска, Војводина и Словенија и в) османске Босна и Херцеговина и Македонија, неминовно поставља питање како правно регулисати област која је од значаја за развој тржишта капитала.

Постојање и колизија норми три односно два закона који садржински различито правно нормирају акционарско друштво изискује тражење одговора на питање да ли треба донети један закон за целу територију Краљевине СХС или треба полако проширивати надлежности Министарства трговине и индустрије. Можемо слободно истаћи да без обзира што Краљевина Србија уноси правни субјективитет у новонасталу државу а такође је била на страни победница, док области које су ушле у новоформирану државу су биле саставни део држава губитница, није се приступило изградњи јединственог правног система односно за очекивати је било да ће будућа правна регулатива новоформиране државе бити под утицајем државе победнице у Првом светском рату Краљевине Србије. Поред овог разлога за очекивати је било и да ће Закон о акционарским друштвима из 1896. године чија решења која се односе на: 1) сазивање, 2) конституисање збора акционара (скупштине акционара), 3) кворума и компетенција, а модернија су од угарског и аустријског трговачког закона (не садрже одредбе о скупштини акционара) имати преимућство на целој територији Краљевине СХС. Зашто и због којих разлога се то није десило оставићемо историји, а ми можемо једино извести закључак да процес унификације правних правила из области акционарства није нимало био лак.

2.1. Одлука Министарског савета Краљевине СХС од 12. новембра 1919. године

Шароликост правне регулативе, колизија законских норми, конфузија приликом оснивања и унутрашње организације, и потреба да се пословање прошири на територији Краљевине СХС, изискују потребу за одређеним деловањем од стране централних власти у погледу нормирања акционарског друштва. Наведени разлози иницирају да Министарски савет Краљевине СХС 12. новембра 1919. године донесе Одлуку¹⁴ да оснивање акционарског друштва потпада под надлежност Министарства трговине и индустрије. Иако је предвиђена искључива надлежност Министарства трговине и индустрије у погледу давања одобрења приликом оснивања акционарског друштва, одлуком је предвиђено да се Министарство при доношењу одобрења за оснивање друштва има придржавати законских прописа о акционарским и осигуравајућим друштвима важећих за поједине покрајине. Иако

¹⁴Службене новине Краљевине СХС, бр. 161, доступан на адреси, <http://digitalizovanaizdanja.sluzbenenovine.rs/showPdf2Visitor.php?filename=1919/161/7cbcb88-de6f-4fd8-b9f5-a16cfe497012>, 01. 11. 2020.

Министарство трговине и индустрије има једино контролну функцију да ли се акционарско друштво оснива у складу са важећим прописима покрајине¹⁵ у којој има седиште или жели да прошири пословање на остатак државе, можемо истаћи да одлука предствља први правни акт централних власти ка успостављању јединствене контроле у процесу оснивања и пословања акционарског друштва.

2.2. Закон о оснивању акционарских друштава на територији Баната, Бачке и Барање

Потреба за успостављањем јединственог правног поднебља у области оснивања, организације и пословања акционарског друштва и Одлука од 12. новембра 1919. године представљају основе доношења и усвајања Закона о оснивању акционарских друштава на територији Баната, Бачке и Барање.¹⁶ Један од разлога проширивања надлежности Министарства трговине и индустрије на наведеним територијама иноцирано је тиме да је одмах након завршетка рата и формирања Краљевине СХС на територији Хрватске и Војводине у великом броју почело са оснивањем иностраних трговачких друштава (која су се искључиво бавила продајом стране робе) који своје пословање спроводе под окриљем малих домаћих акционарских друштава чији је минимални оснивачки капитал износио од 25 – 30 хиљаде динара.¹⁷ Може се истаћи да се у овом случају претежно радило о камуфлираним иностраним експозитурама,¹⁸ чији је основни циљ да кроз оснивање акционарских друштава у форми домаћих трговачких друштава на територијама где није познат систем одобрења а једино уз контролну функцију Министарства трговине и индустрије (оснивање у складу са постојећим законима) прошире своју делатност на целу територију Краљевине СХС и тиме остваре монополски утицај на тржиште робе и капитала.

Одредбама закона предвиђено је да се на територији Баната, Бачке и Барање а на основу тамо важећег закона не може основати акционарско друштво нити се може отворити филијала постојећег друштва (домаћег или

¹⁵Од значаја је истаћи да на територијама Хрватске и Војводине на којима је важио Угарски трговачки закон из 1875. године није био предвиђен институт претходног одобрења, те је акционарско друштво могло бити основано слободно без претходне сагласности – одобрења.

¹⁶Закона о оснивању акционарских друштава на територији Баната, Бачке и Барање – ЗОАДБББ, *Службене новине Краљевине СХС*, бр. 95, доступан на адреси, <http://digitalizovanaizdanja.sluzbenenovine.rs/showPdf2Visitor.php?filename=1922/095/986dba7d-ee29-49c3-a36c-f7ec55c48a89>, 02. 11. 2020.

¹⁷В. Алексић, (2013), 86.

¹⁸*Ibid*, 88.

страног) без претходне дозволе Министарства трговине и индустрије.¹⁹ Поред оснивања, одредбе закона проширују надлежност Министарства трговине и индустрије, и то на начин да измена правила друштва и повећање главнице постојећег акционарског друштва (без обзира што је основано по закону који је важи за територију на којој је основано) не може бити предузето без претходног одобрења овог министарства.²⁰ И на крају а не мање битно је да закон проширује контролно-надзорну функцију Министарства трговине и индустрије приликом: а) сазивања и одржавања скуштине (збора) акционара²¹ и б) пословања акционарског друштва.²² И поред тога што је у наслову закона наведено да се односи на територије Баната, Бачке и Барање, његов значај је у томе што проширује надлежност Министарства трговине и индустрије на територију Хрватске и Словеније.²³ Иако ни овим законом није остварена унификација правних правила у погледу оснивања и пословања акционарских друштава, мора се истаћи допринос редактора, који се огледа у предвиђању института претходног одобрења од стране Министарства трговине и индустрије. Успостављањем централне улоге Министарства трговине и индустрије приликом оснивања друштва утицало се на контролу пословања и смањења предузимања фрудалних ради у виду оснивања иностраних експозитура у виду малих домаћих акционарских друштава.

2.3. Закон о изменама закона о акционарским друштвима од 10. децембра 1896. године

Поред жеље да се створи повољан правно-економски амбијент за оснивање и пословање акционарских друштава на територији Краљевине СХС у погледу унифицирања правних правила није се далеко одмакло. Иако је донета Одлука Министарског савета Краљевине СХС од 12. новембра 1919. године и усвојен Закон о оснивању акционарских друштава на територији Баната, Бачке и Барање 1922. године ситуација на терену је и даље била неповољна за развој акционарства.

Ситуација у којој су на снази биле одредбе различитих законских аката за последицу има неравномеран развој акционарства на територији Краљевине СХС, а посебно на територији Србије. Проблем и диспропорција развоја акционарства претежно можемо сагледати кроз призму ефеката одредби закона који су важали на територији Србије и Хрватске. И поред

¹⁹Чл. 1, ЗОАДБББ.

²⁰Чл. 2, ЗОАДБББ.

²¹Чл. 3, ЗОАДБББ.

²²Чл. 4, ЗОАДБББ.

²³Чл. 5, ЗОАДБББ.

тога што Закон о акционарским друштвима из 1896. године садржи нека од решења која су боља од решења предвиђених Угарским трговачким закоником, мора се истаћи да је предвиђао и решења која нису била у складу са новонасталом ситуацијом тј. формирањем већег и конкурентнијег тржишта робе и капитала.

Круцијални недостатак, а самим тим и сметња развоја акционарства у Србији представљају чланови 65 и 66²⁴ Закона о акционарским друштвима. Чланом 65 закона предвиђа се да три акције дају један глас, а један акционар без обзира колико имао акција на скупштини може имати највише десет гласова. Иако наведени члан закона има за циљ заштиту мањинских акционара, у пракси долази до тога да су велики акционари принуђени да на скупштину доводе фиктивне акционаре како би реализовали своје интересе и права.²⁵ За разлику од српског закона, Угарски трговачки законик који важи за територију Хрватске предвиђа да нема ограничења у броју гласова акционара односно влада принцип једна акција један глас. Ограничење броја гласова којим располаже акционар на скупштини и предузимање фрудалних радњи зарад остваривања законом гарантованих права, представља разлог зашто домаћи и инострани капитал заобилази Србију и иде ка Хрватској. У околностима када постоји избор, инострани па чак и домициларни оснивачи или чланови друштва било да имају већински пакет акција или имају 100% акција који нису превише заинтересовани за права мањинских акционара, а још мање да без обзира на повластице које им се нуде да њихово право гласа буде ограничено на десет гласова у скупштини друштва, иду тамо где не постоје законске препреке у остваривању права и пословних интереса сразмерно висини капитала у друштву тј. иду ка правном амбијенту који им гарантује слободно управљање капиталом.

Ситуација када капитал заобилази Србију и иде ка Хрватској безмало траје пуних дванаест година, а донекле се мења доношењем и усвајањем Закона о измени и допуни закона о акционарским друштвима од 10. децембра 1896. године.²⁶ Значај Закона је у томе да укида ограничења наведена у члану 65 и 66 Закона о акционарским друштвима од 10. децембра

²⁴Акционар може у збору учествовати и гласати сам лично или може другога акционара опуномоћити за то, али једнога за све своје акције. Ниједа н акционар не може заступати више од једног акционара, изузев оне акционаре, којима је он природни заступник.– чл. 66, ЗАДС.

²⁵В. Алексић, (2013), 88.

²⁶Закон о измени и допуни закона о акционарским друштвима од 10. децембра 1896. године - ЗИДЗАД, *Службене новине Краљевине Југославије*, бр. 29-Х, Година XII-1930, доступан на: <http://digitalizovanaisdanja.sluzbenenovine.rs/showPdf2Visitor.php?filename=1930/010/9a911d0b-409a-4133-9147-95dcd67b1f13>, 03. 11. 2020.

1896. Прво ограничење које се укида односи се на број гласова једног акционара усвојајући принцип једана акција један глас.²⁷ Друго ограничење које се укида односи се на то да акционар на скупштини може учествовати и гласати сам или лично или може друго лице да опуномоћи за то²⁸ односно не постоји ограничење колико акционара може заступати један акционар.²⁹ Управо овај закон иако закаснео акоји свега има четири члана од тога два круцијална, знатно је утицао на изједначавању дела правних правила о правима акционара на територији Краљевине Југославије, стварајући услове ка бржем развоју акционарства у Србији. Оно што можемо на крају истаћи, а самим тим и закључити, да је процес унификације правних правила у области акционарства на територији Краљевине СХС текао изузетно споро кроз усвајање наведених одлука и закона, са крајњим резултатом доношења Трговачког законика за Краљевину Југославију 1937. године.

²⁷Чл. 1, ЗИДЗАД.

²⁸Чл. 2, ЗИДЗАД.

Strahinja MILJKOVIC, Ph.D.

Associate professor

University of Pristina - Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

A LOOK AT THE PROCESS OF UNIFYING THE LEGAL RULES OF SHAREHOLDING IN THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES

Summary

The importance of a joint stock company for the business environment of a market economy is extremely important. In this paper, we want to point out the importance and recognition of the need for unification of legal rules in the period after the end of the First World War in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The paper will pay special attention to laws and decisions that led to the unification of legal rules in the field of joint stock company and thus to a safer development of capital markets and regulations in accordance with the existing challenges of the time. Of importance for the work are the solutions provided in the Decision of the Council of Ministers of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, the Law on the Establishment of Joint Stock Companies on the Territory of Banat, Ваџка and Baranja and the Law on Amendments to the Law on Joint Stock Companies of December 10, 1896. a step towards removing obstacles and establishing uniform legal rules regarding the establishment and operation of a joint stock company on the territory of the Kingdoms of Serbs, Croats and Slovenes.

Keywords: *Ministry of Trade and Industry, joint stock company, decision, law, unification of legal rules.*

ЛИТЕРАТУРА

Алексић, В., Законодавни оквири рада српских акционарских банака друге половине XIX и прве половине XX века, *Банкарство* 6, 2013.

Алексић, В., Банка и моћ, *Банкарство*,

Зебић, М., *Акцијско право Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Коментар закона, Београд, 1928.

Митровић, А., *Стране банке у Србији 1878-1914, политика, прогрес, европски оквири*, Стубови културе, Београд, 2004.

Rojo, A., *The Typology of Companies*, In: *European Company Laws* (R. Drury & Xuereb, P., eds.), Brookfield, Dartmouth Pub Co., 1992.

ПРАВНИ ИЗВОРИ

Закон о акционарским друштвима Србије (1896).

Закон о изменама закона о акционарским друштвима од 10. децембра 1896. године.

Закона о оснивању акционарских друштава на територији Баната, Бачке и Барање(1922).

Закон о изменама закона о акционарским друштвима од 10. децембра 1896. године (1930).

Одлука Министарског савета Краљевине СХС од 12. новембра 1919. године.

Трговачки законик за Краљевину Југославију (1937).

ИНТЕРНЕТ ДОМЕНИ

[http://projuris.org/RETROLEX/Zakon%20o%20akcionarskim%20društvi%20ma%20Srbije%20\(1896\).pdf](http://projuris.org/RETROLEX/Zakon%20o%20akcionarskim%20društvi%20ma%20Srbije%20(1896).pdf)

<http://digitalizovanaizdanja.sluzbenovine.rs/showPdf2Visitor.php?filena me=1937/028/deb57cc0-57c4-40f3-88b6-74b411231e16>

<http://digitalizovanaizdanja.sluzbenovine.rs/showPdf2Visitor.php?filena me=1919/161/7cbcb88-de6f-4fd8-b9f5-a16cfe497012>

<http://digitalizovanaizdanja.sluzbenovine.rs/showPdf2Visitor.php?filena me=1922/095/986dba7d-ee29-49c3-a36c-f7ec55c48a89>

<http://digitalizovanaizdanja.sluzbenovine.rs/showPdf2Visitor.php?filena me=1930/010/9a911d0b-409a-4133-9147-95dcd67b1f13>